

тір, і тим більш не розв'язав національних взаємовідносин між народами. *найголовнішим є те, що не розвинули сили (конкуренції – С. М.) в Росії, що й стане причиною занепаду, а можливо й кінця централістичної Росії (СРСР).* Для духовного та матеріального збагачення там має бути встановлений новий порядок [15]. (Саме так, як сталося п'ятдесят років по виходу книги, у 1991 р., за часів "перебудови" та "гласності" М. Горбачова.)

Хліборобство прийшло до московського народу дуже пізно. Звіроловство переважало до другої половини XVIII ст., а першими хліборобами були північні фіни, що навчилися обробляти землю у тюрків та болгар. "Ніхто так легко не покидає своїх ґрунтів, як селянин центральної Московії". Такий історично укладений стан речей відбився на їх психології. Москвин пасивний у суспільній акції але, "завжди охоче узнавав широкі плани і йшов за ними, за наказом, накиненим з гори, досить байдуже приймаючи зміни в особах начальників" [16].

Політика та ідеологія: "Політика Московії – це її власна натуральна політика, що виростає з московських людей, природи і положення" [17]. Забобони (стереотипи) суспільного життя мають бути усунені, оскільки викликають нові експансійні помилки, а з ними – нові нещастя московського народу. До таких помилок належить ідеологічна "надбудовка" під назвою "Великая Россия", створена духовенством [18].

Україна: "Щоб улегшити собі справу боротьби з українською стихією, керма Совітів, визначаючи межі автономної української республіки, обтягла доступ України до Криму і до Дону. Бажання відтяти також і Донецький басейн зустріло серед українських комуністів такий опір, що Ленін не посмів виділити Донбас із території України" [19].

Відкидаючи всі риторичні заклики до об'єднання, подібного до того, що відбулося за часів Б. Хмельницького, Ю. Липа пише, що "немає великої ідеї, що знову привела б до такого примирення. Нема на те об'єктивних політичних обставин. України не шарпають від півдня турки і татари, а від заходу поляки. На Московію не натискають

від півночі шведи і їх союзники. Навпаки, найбільше знищило Україну новітнє примирення з Московією" [20].

Автор також наголошує на тому, що переважна більшість націй, що на той час входили до Радянського Союзу, такі як Грузія, Киргизстан, Туркменістан, Казахстан та інші, попри примусове заселення (випадок Киргизстану) або поділ (Туркменістан), залишились вірними своїм родовим звичаям та традиціям. Що, на думку Ю. Липи сприятиме їх відокремленню слушно миті.

Але не лише стан та визвольні прагнення радянських республік аналізував Ю. Липа в "Розподілі Росії". Також в коло дослідницького зацікавлення потрапили Сибір та Далекий Схід, що мають свої геополітичні чинники та тенденції до відділення.

Отже, мусимо констатувати, що висловлені у праці "Розподіл Росії" 1941 р. прогнози стосовно занепаду Радянського Союзу через відсутність конкуренції та його розпаду виявились достовірними.

У цілому, важко переоцінити внесок Ю. Липи у розвиток української науки та, власне, історії політичної думки України. Географічний та історичний аналіз автора у підсумку дали глибоке розуміння сутності, особливостей та потенціалу незалежної України. Окреме значення має системна направленість праць Ю. Липи на розвінчання багатьох геополітичних та історичних міфів; нейтралізація маніпулятивних конструкцій, нав'язаних ззовні.

Список використаних джерел

1. Див.: Липа Ю. Всеукраїнська трилогія : у 2 т. Т. 1. Призначення України / уряд. О. Мислива, В. Яременко; передм. М. Головатий. – К. : МАУП, 2007. – С. 52. – (Бібліотека українознавства. Вип. 12). 2. Там само. – С. 154. 3. Там само. – С. 33. 4. Там само. – С. 34–35. 5. Там само. – С. 248. 6. Там само. – С. 271. 7. Там само. – С. 271. 8. Там само. – С. 309. 9. Там само. – С. 310. 10. Там само. – С. 312–313. 11. Липа Ю. Всеукраїнська трилогія : у 2 т. Т. 2. Чорноморська доктрина. Чорноморський простір (Атлас). Розподіл Росії / уряд. О. Мислива, В. Яременко. передм. М. Головатий. – К. : МАУП, 2007. – С. 19. – (Бібліотека українознавства. Вип. 12). 12. Там само. – С. 44. 13. Там само. – С. 45. 14. Там само. – С. 208. 15. Там само. – С. 244. 16. Там само. – С. 245. 17. Там само. – С. 261. 18. Там само. – С. 265. 19. Там само. – С. 266. 20. Там само. – С. 280.

Надійшла до редколегії 11.02.13

С. Ю. Машаровская

ИМПЕРСКИЕ МАНИПУЛЯТОРНЫЕ СТРАТЕГИИ В ГЕОПОЛИТИЧЕСКОЙ ДОКТРИНЕ Ю. ЛИПЫ

Статья посвящена анализу геополитической доктрины Ю. Липы в которой развенчивается ряд манипулятивных тезисов имперской пропаганды.

Ключевые слова: манипуляции, пространство, геополитика, представления, история, политические мифы.

S. Y. Masharovska

IMPERIAL MANIPULATIVE STRATEGIES IN Y. LYPY'S GEOPOLITICAL DOCTRINE

This article examines Lypa's geopolitical doctrine which refutes a number of manipulation theses of imperial propaganda.

Keywords: manipulations, geopolitical space, geopolitics, ideas, history, political myths.

УДК 321.74

Д. О. Печенюк, здобувач, КНУТШ

ПАРТИСИПАТОРНА ТЕОРІЯ ДЕМОКРАТІЇ ЯК НАПРЯМ СУЧАСНОЇ АМЕРИКАНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ: ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ І КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ

У даній статті здійснюється спроба системного дослідження концептуальних засад партисипаторної теорії демократії, виявляються її сильні та слабкі сторони, аналізуються історичні та теоретичні передумови виникнення. Автор звертається до аналізу ідей засновників теоретичного напрямку, К. Пейтмен, Б. Барбера, К. Макферсона тощо, з метою отримання узагальнених висновків щодо теоретичного фундаменту партисипаторної демократії. Активна громадянська участь у процесі прийняття політичних рішень, що досягається шляхом підвищення рівня загальної освіти і політичної культури громадян, визнається вихідним положенням.

Ключові слова: партисипаторна теорія демократії, партисипаторна демократія, прийняття рішень, участь громадян, освітня функція, політична культура.

Політична наука США є своєрідним віддзеркаленням тих соціально-політичних, економічних, культурно-історичних подій, що мали місце у процесі формування,

становлення та розвитку держави, що сьогодні безпечливо визнається батьківщиною демократії, її основних принципів, ідеалів та інститутів. З іншого боку, вона

є свого роду дороговказом, що пропонує прикладній царині великий спектр сценаріїв подій, обґрунтованих теоретично. Визнаючи одним із базових демократичних принципів плюралізм в усіх сферах суспільної життєдіяльності, політична наука США бере цей принцип на власне озброєння і демонструє значний варіативний ряд саме в межах теорії демократії, що підтверджується рядом наукових досліджень, проведених як на теренах зарубіжних країн (К. Макферсон, Д. Хелд), так і в рамках вітчизняної політичної науки, а саме того її сегменту, що спрямований на аналіз теоретичного та прикладного досвіду "старих" демократій (Я. Боренько, Т. Грозіцька, М. Сіданіч).

Узагальнюючи висновки вище названих науковців ми можемо виокремити декілька основних напрямів в межах теорії демократії, а саме: захисну модель ліберальної демократії (Дж. Локк, Ш. Л. Монтеск'є, І. Бен-там); концепцію демократії, що розвивається (Дж. Д'юї, А. де Токвіль); концепцію змагального елітизму (М. Вебер, Й. Шумпетер); плюралістичну модель демократії (Р. Даль, Д. Трумен); концепцію співгромадської демократії (А. Лейпхарт); модель партисипаторної демократії (К. Пейтмен, Б. Барбер, Н. Пулантсаз) [1]. Варто зауважити, що ідейним підґрунтям для всіх вище перерахованих підходів є лібералізм, однак концепції, що побачили світ і розвивалися у ХХ–ХХІ ст., переважно виходили з критики класичних положень ліберальної ідеї, пропонуючи більш актуальні сьогоденню, на погляд авторів цих моделей, цінності та принципи розбудови демократичної держави та суспільства.

У даній статті увага більшою мірою буде сконцентрована на дослідженні концептуальних ідей партисипаторної теорії демократії або, як її ще називають, теорії політичної участі (від англ. *participate* – брати участь) в силу того, що цей теоретичний шар є, на відміну від більшості інших концепцій демократії, мало відомим у вітчизняній політології. На превеликий жаль, в силу мовного бар'єру, значна кількість українських науковців позбавлена можливості послуговуватись теоретичними напрацюваннями політологів, що розробляли саме цей напрям, на мові оригіналу (англійська), а у перекладі на українську ці книги фактично не зустрічаються, хоча серед світової наукової спільноти, що досліджує проблеми демократії, визнавалися свого часу або й досі визнаються фундаментальними та хрестоматійними.

Отже, основні питання, які першопочатково варто дослідити, пов'язані з особливостями, специфікою саме партисипаторної теорії демократії, засадничими ідеями, що формують її наукове підґрунтя, ґенезою та перспективою подальшого розвитку, її перевагами у порівнянні з іншими напрямками, культурологічними наслідками. Окрім цього слід звернутися до всебічного об'єктивного аналізу даної теоретичної моделі, що дозволить виявити не лише позитивні аспекти, а й розкрити негативні характеристики.

Головне завдання теорії політичної участі полягає у винайденні такої моделі взаємодії демократичної держави та громадянського суспільства, за якої було б унеможливлено концентрацію владних повноважень, і ключового з них – прийняття політичних рішень, в руках професійних політиків – вузького кола обізнаних. Елітизація політичної сфери, на думку представників партисипаторної теорії демократії, з необхідністю призводить до підриву саме демократичних засад суспільства. Можливість час від часу брати участь у виборах – це омана, яка, насправді, не має нічого спільного із чистою демократією. Це можливість для групи обраних провадити вигідні для себе політичні рішення, підкріплена легально і легітимно. Творці партисипаторної теорії

апелюють до прямої демократії, засуджуючи представницьку як таку, що не спроможна впоратися із завданнями, ключовими для суспільства, не здатна досягти суспільного блага. Однак, безперечно, пряма демократія нового зразку не тотожна відповідній демократії, що була представлена у давньогрецьких містах-полісах. По-перше, тому що громадянами на сучасному етапі розвитку демократичних суспільств визнається значно більша частина людей, а по-друге, тому що представники цього напрямку пропонують ряд механізмів реалізації нового виду прямої демократії в межах вже націй-держав (створення розгалуженої мережі чарунк саморегуляції, перетворення політичних партій на масові рухи, формування нового типу громадянина тощо). Все це стає можливим за реалізації однієї вихідної вимоги – створення високоосвіченого суспільства, що ставить загальні блага вище за індивідуальні. Подібний рівень розвитку суспільства може бути досягнутий шляхом підвищення якості політичної освіти населення, для чого на загальнонаціональному рівні має відбуватися неперервне виховання мас шляхом використання останніх телекомунікаційних досягнень (так звана "теледемократія"), регулярна практика загальнонаціональних та місцевих референдумів, проведення обговорень і дебатів з приводу актуальних проблем того чи іншого регіону, району тощо з залученням максимально можливої кількості населення, що мешкає або працює у цьому територіальному ареалі, задіяна у певній фаховій сфері тощо.

Отже партисипаторна теорія передбачає і обґрунтовує необхідність широкої демократизації сучасної західної демократії. Формування освіченого суспільства – це робота з її кожним окремим індивідом, бо суспільство нового зразку не повинно сприйматись як сіра маса, відкрита для маніпуляцій, а як така соціальна спільність, що складається з окремих свідомих громадян, які добре розуміються на проблемах сьогодення, можуть відрізнити щирість від маніпуляції, і, що найголовніше, визнають і приймають примат суспільних інтересів, поступаючись власними, визнаючи їх другорядними, а правильніше сказати, похідними від загальних. Підтвердженням даної сентенції виступають міркування одного з авторів партисипаторної теорії демократії Б. Барбера, який стверджує, що пряма демократія потребує не лише участі, а й громадянської підготовки та громадянської добросовісності для ефективної участі в обговореннях та процесі прийняття рішень. Демократія участі сприймається як пряме правління освічених громадян [2]. Громадяни – це не просто автономні індивіди, що діють у приватній царині, а добре поінформовані суспільні громадяни, що віддалилися від своїх виключно власних інтересів настільки, наскільки суспільна сфера віддалена від приватної. Демократія – це не стільки правління народу або правління мас, скільки правління освічених громадян.

Громадянин – це не просто соціальна роль, яку примірює на себе індивід, ідучи на виборчу дільницю, це сутність людини, без якої остання просто не існує. Подібна роль, на перший погляд, передбачає високий рівень самопожертви, адже інтереси і свободи людини здаються обмеженими загальними пріоритетами. Подібне трактування і справді матиме рацію, якщо керуватися еґотистичними міркуваннями. Однак високий рівень освіти передбачає раціональну логіку, для якої глобальне цінніше за часткове, бо має більшу сферу впливу і значущі наслідки. Тим більше, що утилітаризм індивідуальних інтересів за партисипаторної моделі значно перебільшується її опонентами. Конституційні права і свободи громадян не лімітуються, це було б надзвичайно великим кроком назад, плюндруванням досягнень у демок-

ратизації попередніх поколінь. Партиципаторний підхід радше пропонує виважене ставлення до преференцій на тому чи іншому етапі.

Активна політична участь громадян виконує, на думку творців цього теоретичного напрямку, принаймні, дві основні функції: перша полягає у захисті громадян від політичних рішень, нав'язаних згори; друга – у механізмі самовдосконалення людини. Відтак, ідеальне партиципаторне суспільство характеризується прямим залученням громадян до управління головними політичними і соціальними інститутами без посередників, підзвітністю лідерів рядовим членам і високим ступенем демократичної легітимності. Окрім того, задля досягнення максимальної ефективності партиципаторна демократія повинна реалізовуватися не лише у політичній сфері, а й у всіх інших. Застосування механізмів партиципаторної демократії у сфері культури сприятиме формуванню та еволюції необхідних для сучасності психологічних якостей людини.

Закономірно виникає питання: а яка ж роль відводиться демократичній державі, які функції лишаються за нею, які першочергові завдання ставляться перед нею? Держава у своєму інституційному прояві зобов'язана надавати вичерпну, об'єктивну інформацію громадянам, на перших етапах навіть дещо штучно "втягувати" населення у політику, в результаті чого і буде відбуватися перманентний процес громадянської освіти. Організувати загальнонаціональні і місцеві референдуми задля виявлення волі більшості з найболючіших соціальних проблем, більше того, шляхом референдуму створювати таку більшість, адже зазвичай суспільство сильно фрагментоване і роз'єднане. Ще одним механізмом, що виявляється дієвим на локальному рівні (за умов мажоритарної виборчої системи) і перешкоджає єдиноладддю політичних еліт, є відзив. Саме відзив ставить під контроль виборців виборних осіб через дострокове припинення повноважень депутатів.

Активна участь населення у механізмах прийняття рішень починається з трудового колективу, в результаті чого досягаються дві важливі цілі: 1) захист інтересів найманих працівників; 2) отримання ними реального досвіду прийняття управлінських рішень. За відсутності такого досвіду, на думку партиципативістів, будь-яка демократія являтиме собою лише ницу пародію. "Вчись брати участь, беручи участь", – так звучить заклик К. Пейтмена, який підтримують усі її послідовники. Інформаційної складової виявляється недостатньо для повноцінного функціонування активного актора, здатного приймати рішення і нести за них відповідальність, прикладний аспект, виражений у досвіді, відіграє в даному випадку ключову роль.

На перший погляд, здається, що партиципаторна демократія багато в чому наслідує колективістський підхід, але при більш детальному дослідженні стає зрозумілим, що отожднення цих двох напрямів є хибним і необґрунтованим. Партиципаторна модель демократії не прагне ідеологічної або соціальної рівності та гомогенності суспільства. Запорукою свідомої участі громадян у керівництві політичними процесами, а відтак конструюванні власної долі, є кількісне зростання якісного середнього класу, незалежного економічно та соціально й політично відповідального.

Вище викладена інформація є узагальненим абрисом теоретичних підвалин, основних ідей, концептуальних характеристик партиципаторної теорії демократії як окремого наукового напрямку. Володіючи цим матеріалом, ми отримуємо можливість аналізувати даний підхід, виділяючи його позитивні та негативні сторони, порівнювати з іншими концепціями та моделями, розуміти його алгоритм взаємодії держави і суспільства. Дослі-

дження недоліків входить до спектру наших завдань, що додасть цілісності вивченню партиципаторної теорії демократії, але цей аспект буде проаналізований дещо пізніше. Після загального опису та аналізу ми пропонуємо звернутися до історичної ретроспекції, виявлення теоретичних передумов формування даної моделі демократії як окремого наукового підходу, еволюції у хронології з апеляцією до засновників і генези їхніх ідей.

У статті "Партиципаторна демократія, радикальна демократія і майбутнє демократичної теорії" зарубіжний дослідник Дж. Вік з необхідністю звертається до історії розгортання партиципаторної демократії як окремого наукового напрямку. За словами вченого, ця наукова течія зароджується у 60-ті роки і викристалізовується упродовж 80-х рр. XX ст. [3]. У витоків наукового напрямку знаходяться дослідники світового ґатунку К. Пейтмен, більш відома сьогодні своїми роботами на тему фемінізму та гендерної політики, очільниця Американської асоціації політичних наук 2010–2011 рр., та Б. Барбер, видатний теоретик та політичний консультант світових політичних лідерів (Б. Клінтон, М. Каддафі), який і понині активно розвиває та вдосконалює партиципаторний підхід з урахуванням сучасних викликів, пов'язаних першочергово з процесами глобалізації та комп'ютеризації світової спільноти. Наукові пошуки цих дослідників базувалися на бажанні віднайти альтернативу тогочасному засиллю мінімалістичного підходу, що цілком задовольнявся репрезентативною демократією на практиці та електоральними концепціями у теорії. Вчені акцентували увагу саме на громадянській участі та експансивній концепції натомість. Окрім наголосу на політичній участі громадян, науковці зосереджуються на проблемі індивідуального розвитку громадян [4].

Серед історичних і соціально-політичних передумов, що вплинули на становлення ідей К. Пейтмена та багатьох вчених її покоління, Дж. Вік виділяє рух на підтримку свободи слова, що охопив низку університетів у США, студентські протести у Західній Європі 1968 р. Отже, ідеї партиципативістів не народжуються з вакууму. До основних теоретичних підвалин, на які спиралися представники партиципаторної теорії демократії, належать роботи переважної більшості апологетів ідеї лібералізму, а також праці вчених Новітньої доби, що зазнали критичного переосмислення.

Вперше у систематизованому викладі проблема політичної участі піднімається К. Пейтмен у роботі "Участь і демократична теорія", що побачила світ 1970 р. В ній авторка починає свої наукові розвідки з критики "ортодоксальної" на той час доктрини, домінуючої у науковому світі політологів, найбільш яскраво вираженої у шумпетерівському варіанті. Зміст останньої полягає у змагальній діяльності меншості (еліт) за голоси виборців, роль останніх же зводиться до мінімальної, виборчої функції. Спираючись на Ж. Ж. Руссо, Дж. С. Мілля, Дж. Д. Г. Коула, авторка намагається обґрунтувати і окреслити альтернативний варіант. На думку К. Пейтмена, наявність представницьких інститутів не є достатнім аргументом у класифікації політичної системи як демократичної. "Для існування демократичного правління необхідне існування суспільства, що бере участь, в якому всі політичні системи демократизовані" [5], включаючи, але не обмежуючи економіку і трудову демократію. В той самий час індивід потребує партиципаторного суспільства задля свого становлення як глибокомислячого громадянина, який не може лишатися відстороненим, сконцентрованим на власних потребах та інтересах індивідом. В даному випадку ми бачимо взаємообумовленість вдосконалення держави і громадянина, взаємозалежність цих двох процесів. Повна

участь, на думку К. Пейтмен має місце лише тоді, коли індивіди, знаходячись в центрі по прийняттю рішень "наділені рівними можливостями щодо визначення кінцевого варіанту рішення" [6].

Резюмуючи ідеї К. Пейтмен, ми можемо виділити концептуальні положення її теорії у тезовому вигляді:

1) демократичні інститути не можуть функціонувати відсторонено від громадян; вони покликані слугувати захисту людських цінностей;

2) представницькі інститути на національному рівні є лише малою часткою необхідного для демократії;

3) ключова риса демократії – це розвиток певних психологічних відношень, зокрема, зацікавленості та незалежності, загальної компетентності для залучення у процес прийняття рішень.

Ще одна ключова фігура в межах партисипаторного напрямку, послідовник і продовжувач ідей К. Пейтмен – Б. Барбер. Основною роботою даного автора, що присвячена проблемі політичної участі громадян, є "Сильна демократія: політична участь у новому столітті", опублікована 1984 р. і перевидана 2004 р. У книзі ми зустрічаємо яскраво виражений осуд представницької або "вужької", як її називає Б. Барбер, демократії, що мінімізує роль громадян у демократичному правлінні [7]. Дана робота сповнена критики ліберальної демократії і пропонує власний спосіб організації взаємодії між державою і суспільством засобами політичної участі громадян у вирішенні переважної більшості актуальних, гострих питань. Остання глава роботи містить реальні способи перенесення теорії сильної демократії у практичну площину великих індустріальних суспільств. Радикальний індивідуалізм, що слугує фундаментом для ліберальної теорії та практики, на думку Б. Барбера насправді підриває демократію. Ця слабка демократія продукує менше легітимних результатів, аніж структура сильної демократії. Дослідник також критикує концепцію соціального договору, зазначаючи, що традиціоналісти під впливом Т. Гоббса сприймають людину і закон не більше за абстракцію, в результаті чого в середині суспільства панує ізоляціонізм і низка послідовних соціальних патологій.

Проблема сильної демократії обговорюється у колективній роботі "Місцева політика глобальної стійкості" (2000 р.) Г. Дейлі, Т. Прафа, Р. Костанца. Авторський колектив визначає сильну демократію як "політику, що розуміється як створення образу, що може відповідати і змінюватися разом із світом, що змінюється" [8]. У сильній демократії люди – громадяни – керують собою у найбільш повній можливій мірі, аніж делегують ці повноваження і відповідальність власним представникам. Сильна демократія не вбачає у політиці спосіб професійної реалізації, всепоглинаючу роботу, гру або хобі, як її переважно сприймають професійні політики. Політика (громадянство) – це спосіб життя, це видатна і природна роль, така як "батько" або "сусід".

У багатьох власних дослідженнях Б. Барбер акцентує увагу на тому, що саме участь громадян у політичному житті країни постає сьогодні визначальною рисою сучасної демократичної політичної системи. Дослідник наголошує на тому, що в наш час політична участь громадян відіграє роль певного механізму трансформації приватних інтересів у суспільні. Наслідком цієї трансформації має постати поява публічної царини, в межах якої буде відбуватися постійний публічний діалог між суб'єктами політичного процесу. На думку Б. Барбера, саме активні громадяни постають головними акторами публічного діалогу [9].

Дж. Вольф у власній роботі "Багатогранність партисипаторної демократії та демократичної теорії" звертається до аналізу робіт трьох теоретиків політики, яких за правом вважає приналежними до партисипаторного

наукового напрямку, а саме Б. Барбера, Р. Даля та Ф. Гріна. Всі вони, на думку Дж. Вольфа звертаються до проблеми політичної участі громадян, роблячи власні наукові акценти. Теорію, запропоновану Б. Барбером вчений називає індивідуалістичною демократією [10]. Він стверджує, що у своєму аналізі сучасної демократії "батько" сильної демократії визначає політичну систему як чисту виборну олігархію. Б. Барбер не ставить собі за мету зробити представництво демократію більш відповідальною, він пропонує сильну демократію як форму правління, за якої усі люди задіяні у процесі прийняття і запровадження рішень. Визнаючи складність сучасного суспільства, що є свого роду обмежувачем прямої демократії, тим не менш Б. Барбер визнає політичну участь імперативом, тому що лише вона формує спільні інтереси і загальну волю, а також колективну дію, що у єдності неминуче призводять до легітимності політики [11].

Сильна демократія приводить нас до неминучого висновку, що індивідуальна участь, підкріплена "освітньою функцією", має своїм результатом громадянський контроль. Не відкидаючи конфліктів, плюралізму, відмінностей між загальними і приватними інтересами, сильна демократія концептуалізує варіант індивідуалістичної демократії, за якої індивідуальна участь в діяльності інститутів, створених для обговорень, зважувань і вибору фінально кульмінує колективним рішенням і дією.

Окрім К. Пейтмен та Б. Барбера до кола партисипативістів за диференційованого підходу до наукової заінтересованості проблемою політичної участі громадян можна також віднести К. Макферсона, що представляє канадську політологічну школу, Дж. Менсбриджа, С. Шалома. Всі вони, наслідуючи фундаторів напрямку, однак у питанні щодо конструктивності і дієвості демократії. На їхню думку, остання можлива лише за умови залучення широкого кола громадян до прийняття політичних рішень та їх реалізації. Жодні побічні механізми впливу на владу не (загальнонаціональні вибори, парламент) не гарантують дотримання суспільних інтересів з боку політичних еліт, виключно пряма участь самих мас. На думку К. Макферсона, у великих суспільствах демократія участі має вибудовуватися за пірамідальним принципом: пряма демократія у основи і демократією делегатів на кожному рівні, вище основи. При цьому обрані представники мають виступати в ролі посередників у формуванні і артикулюванні загальної волі і обслуговувати інтереси членів організації, що їх висунула, знаходиться під постійним та пильним наглядом громадськості [12].

Цілком зрозуміло, що в межах обраної методології партисипаторна теорія демократії виглядає логічно завершеною і не суперечливою. Однак, це не є свідченням відсутності негативних сторін у досліджуваному напрямі. Адже виявити недоліки може лише конструктивна критика, народжена іншим методологічним інструментарієм. Інша методологічна настанова є запорукою об'єктивної, виваженої оцінки, яку можемо знайти у опонентів або незацікавлених критиків теорії політичної участі. Так, зокрема, у статті російського дослідника А. Мадатова "Концепції і моделі демократії: проблеми та дилеми" знаходимо декілька слабких сторін. Вчений наголошує на неможливості встановлення ефективних і постійно діючих інститутів прямої демократії, як в силу часово-просторових параметрів, так і через суб'єктно-об'єктні відносини. Другий недолік, на думку А. Мадатова, криється у фактичній абсолютизації загального блага, спільного інтересу, що приховує загрозу тиранії більшості [13].

І справді, не завжди навіть на локальному рівні пряма демократія є найбільш ефективним способом прийняття політичних рішень, не кажучи про масштабні

нації-держави на кшталт Росії чи США. Окрім цього, за практичної реалізації багатьох положень партисипаторної демократії, лишається відкритим питання автономії особистості, свободи індивідуальності, добровільної участі або неучасті кожного окремого громадянина у процесі прийняття рішення.

Роблячи загальні висновки, можна зазначити, що партисипаторна теорія посідає сьогодні одне із провідних місць у рейтинзі демократичних теорій, є добре знаною і популярною серед зарубіжних науковців, і має аплікативний характер, бо окремі її механізми активно застосовуються у практичній площині у США, Данії, Швейцарії, Іспанії тощо. Ключова ідея напряму полягає у можливості простих людей здійснювати самокерівництво. На думку партисипативістів, демократична політична система ще не реалізована у повній мірі, а відтак є неприпустимим збереження статус-кво, треба тяжіти до всезагального ефективного залучення мас до процесу вироблення рішення. Антидемократична позиція мас не є властивою їй іманентно, а провокується недо-

статнім рівнем освіченості і обізнаності, економічною нерівністю, відсутністю можливості дієво і результативно впливати на політичний процес.

Список використаних джерел

1. Held D. Models of Democracy. – Stanford : Stanford University press, 1996. – P. 187.
2. Barber B. Strong democracy: participatory politics for a new age. – Berkeley : University of California Press, 1984. – P. 117.
3. Vick J. Participatory Democracy, Radical Democracy, and the Future of Democratic Theory [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://wpsa.research.pdx.edu/meet/2012/vick.pdf>.
4. Там само.
5. Pateman C. Participation and democratic theory. – Cambridge : Cambridge University press, 1970. – P. 42–43.
6. Там само. – P. 71.
7. Barber B. Strong democracy: participatory politics for a new age... – P. 3.
8. Daly H, Costanza R., Prugh T. The Local Politics of Global Sustainability. – Island Press, 1999. – P. 11.
9. Barber B. A passion for democracy: American essays. – Princeton : Princeton University Press, 1998. – P. 106.
10. Wolfe D. Varieties of Participatory Democracy and Democratic Theory [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mmsi.org/pr/16_01/wolfe.pdf. – P. 10.
11. Там само.
12. Macpherson C. The life and times of liberal democracy. – Oxford University Press, 1977. – P. 108.
13. Мадатов А. Концепции и модели демократии: проблемы и дилеммы // Вестн. Росс. ун-та дружбы народов. – Серия: Политология. – 1999. – № 1. – С. 59.

Надійшла до редколегії 11.02.13

Д. А. Печенюк

ПАРТИСИПАТОРНАЯ ТЕОРИЯ ДЕМОКРАТИИ КАК НАПРАВЛЕНИЕ СОВРЕМЕННОЙ АМЕРИКАНСКОЙ ПОЛИТИЧЕСКОЙ НАУКИ: ИСТОРИЯ СТАНОВЛЕНИЯ И КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ

В данной статье совершается попытка системного исследования концептуальных основ партисипаторной теории демократии, выявляются ее сильные и слабые стороны, анализируются исторические и теоретические предпосылки возникновения. Автор обращается к анализу идей основателей теоретического направления, К. Лейтмен, Б. Барбера, К. Макферсона и т. д., с целью получения обобщенных выводов касательно теоретического фундамента партисипаторной демократии. Активное гражданское участие в процессе принятия политических решений, достигаемое благодаря повышению общего образовательного уровня и политической культуры граждан, признается ключевым положением.

Ключевые слова: партисипаторная теория демократии, партисипаторная демократия, принятие решений, участие граждан, образовательная функция, политическая культура.

D. O. Pechenyuk

PARTICIPATORY DEMOCRATIC THEORY AS A SCHOOL OF CONTEMPORARY POLITICAL SCIENCE OF THE USA: HISTORY OF DEVELOPMENT AND MAIN ITEMS

The article contains an attempt of systematical research of participatory democratic theory conceptual bases, its advantages and disadvantages are revealed, historical and theoretical preconditions of development are analyzed. The author analyses the ideas of founders of this theoretical school, C. Pateman, B. Barber, C. Macpherson etc., in order to get generalized outcomes dealing with theoretical base of participatory democracy. Active citizens participation in decision-making process and increasing of education level and political culture are considered to be main items.

Keywords: participatory democratic theory, participatory democracy, decision-making, citizens participation, educational function, political culture.